

1

Pagbalik sa Tinubdan pinaagi sa Lokal nga Pagtuki

Karlo Antonio Galay David

Unsa ba gyu'y bili aning gikan ka didto sa amoa?

Ako si Karlo Antonio Galay David, ug ang akong panginabuhi isip manunulat, local nga historyador, ug tigpangusog sa culture and arts nahimong usa ka taas ug panalagsa lisod nga pagpanaw paingon sa tubag niining pangutana.

Unsay Akong Ginabuhat

Akong trabaho nanag-alirong sa akong dakbayan, ang Kidapawan City, sa Mindanao. Didto nagpuyo ang lima ka henerasyon sa akong pamilya.

Ako nagaistorya atubangan sa kabatan-onang Moro ug Lumad atbang sa Municipio sa Kidapawan. Ikaunang higayon kini nga nahisgot ang Pagagao Massacre, usa ka panghitabo kaniadtong panahon ni Marcos, sa publiko sa Kidapawan

Ang dakong bahin aning trabaho isip lokal nga historyador. Gikomision ko sa lokal nga panggamhanan kaniadtong 2017 nga isulat ang kaagi sa Kidapawan. Kining trabahoa dili lamang pag-dokumentar sa mga wa pa masulat nga kinabuhi ug panghitabo kaniadto, pagpaningkamot sad kini nga mapahibalo ang mas daghang tao kabahin sa kaagi sa dakbayan, labi na sa mga katawhan niini.

Apan dili lamang ako nagasulat og kaagi, naapil na pud sa akong trabaho pag-sulat bahin sa hagbay rang napasagdahang kabilin sa dakbayan. Nagatabang ako sa ginapahigayong cultural mapping, apan didto ko nagtutok sa pag-dokumentar sa lokal nga linutuan (labi na sa mga netibong Obo Monuvu), sa katitikan, ug sa alampat.

Panalagsa sad ako nagatabang-tabang sa lokal nga kagamhanan, ug nagahatag akog tambag pang polisiya ug tabang teknikal sa Culture and Arts, labi na sa Tourism Office ug Culture and Arts Council.

Isip manugilanon og magdudula, kini nga mga kalihokan mupalambo ug mapalambo sa akong pagpanulat og literary, ug ang kadaghanan sa akong mga sugilanon ug dula pamalandong sa mga nagkandalahi-lahing realidad sa dakbayan.

Pagkaplag sa Dakbayan Didto sa Ubang Dapit

Kini tanan ginabuhat nako sa layo – naa sa Kidapawan ang trabaho, apan diri ako nakabase sa Davao City, duha ka oras sa bus ang gilay-an. Akong pamilya nibalhin na diri mga duha ka dekada na ang milabay.

Nagbulag akong ginikanan tong gamay pa ako, ug akong inahan nag-inusarang nagpadako sa amo sa akong manghod.

Pabalhin-balhin mi sa Kidapawan, ug tungod ani wala ko nidako nga nag-ila og permanente nga panimalay. Nasamot pa gayud kini tong nibalhin na mi og Davao.

Wala lang man pud nako kining maong pagkasaag – ang tao sa Kidapawan wala man na sila gahunahuna anang mga konsepto sama sa ‘panimalay’ ug ‘pagkahimutang.’ Isip Pilipino nidako akong gatuo nga ang kapalaran anaa didto sa ubang dapit, ug para ako makasugod sa kinabuhi angay akong mubiya.

Apan ang among pagbalhin sa Davao nagdala og distansya nga mao’y nagpaki-

ta kanako sa tanang butang bahin sa Kidapawan nga wa ra diay nako tagda.

Ug lahi ra kaayo ang kultura sa Davao ug sa Kidapawan. Mas daghan diri og manunulat, mga tig-alampat, ug mga intelektwal, usa ka komunidad nga kalambigitan nako. Ug usa sa mga ideyolohiya nga kusog kaayo ani nila kay ang Lokalisasyon, ang pagpasigarbo sa tanang lokal nga butang. Ang mga manunulat ug iskolar sa akong unibersidad, ang Ateneo de Davao, nagsulong sa pagpanuki ug pagtagad sa mga dapit nga mas duol kanato.

Ang pagbalhin namo sa Davao ang maoy nakasugod sa akong pagtagad sa Kidapawan. Sa di nagdugay, nagsulat na ko og sugilanon bahin sa akong gibiyaang dakbayan.

Apan bisag nagsugod na kog pamalandong bahin sa Kidapawan, wala pa siya mahimong kapadulngan para nako.

Human nako sa kolehiyo nagtudlo ako og literature, creative writing, ug research sa lain-laing mga iskwelahan. Nibalhin ko og Dumaguete City, usa ka dakbayan sa sentro sa Pilipinas, aron tutukan ang Creative Writing ug magkuha ug Masters sa Silliman University.

Niabot ang panahon nga gikapoy ko og pagtudlo, ug nakalimot na ko ngano kini nako ginabuhat. Nabati nako nga kinahanglan nako maghinayhinay ug mamalandong.

Nahulog sa Inle Lake

Nakahigayon ako nga buhaton kining pagpamalandong katong gisugdan sa Ateneo de Davao ang ilahang Cardoner Volunteer Program, mga maoy magpadala sa mga alumni sa unibersidad isip volunteer sa Myanmar.

Niapil ko sa unang batch sa maong programa, ug naassign ko magtudlo didto sa Taunggyi, kaulohan sa Shan State.

Apan ang boluntad na pagtudlo nagpakita ra gayud kanako nga wala na gyud ko ganahi sa pagtudlo.

Samtang nasaag ko og ingon ani, gigamit ko ang social media aron ako mag-pabiling nasayod sa mga panghitabo sa Pilipinas. Pamaagi pud niini nakabalita ko gamay bahin sa Kidapawan.

Matinagdanon ang among host school sa Taunggyi, ug usahay isuroy kami nila sa mga duol nga tourist sites.

Usa sa mga maong lugara ang Inle Lake, usa sa mga pinakasikat nga aladtu-an sa mga turista sa Myanmar. Sa usa sa among mga paglaag sa Inle, gisaysay kanamo sa usa ka estudyante namo ang istorya kabahin sa mga rebulto sa Hpaung Daw Oo Temple.

Kada tuig sa fiesta sa maong temploha, ang upat sa limang rebulto sa templo ituyok sa nagkandalain-laing mga banwa nga naa sa may pangpang sa linaw.

Mabilin gayud kanunay ang usa ka rebulto. Ug gisaysay kanako sa estudyante kon ngano.

Katong ulahing higayon kuno nga gidala ang lima ka rebulto, nabalintong ang gisakyan niining bangka, ug nahulog ang mga rebulto

Kining letrato sa mga tagak galupad sa ibabaw sa Inle Lake akong gikuha bag-o ra gyud muabot ang pagpanabot kanako

sa linaw. Gisalom kini sa mga tawo, apan upat lang ilang nakuha og balik. Ang usa, wala gayud makita.

Gikanselar ang fiesta kaniadto, ug giuli na lamang ang upat ka nakuhang rebulto balik sa templo.

Apan sa dakong katingalahan sa tanan, anaa ang nawala nga rebulto sa altar sa templo, nga daw wala kini mibiya.

Sukad ato wala na ginagawas ang maong rebulto sa templo.

Kining Inle Lake, matod pa sa estudyante, dunay gahom nga ibalik ka kon asa ka angay ibalik.

Ug samtang gipamalandongan ko kining makahimuot nga istorya samtang nagtabok kami sa linaw sakay sa pambot, kahunahuna kog pinayaga-yaga kon asa kaha ko maadto kon mahulog ko sa tubig.

Ug kalit lamang nibundak ang pagpanabot kanako: tingali ako ang pinakaunang taga Kidapawan nga nakadungog atong istoryaha – ang unang taga Kidapawan nga napalid diri sa Inle, sa Taunggyi, sa Shan State, tingali sa Myanmar – sa daghang mga butang nga akong nabuhat, tingali ako ang una nga taga-Kidapawan ana. Ug sa tanang akong maadtuan sa kinabuhi dala nako ang Kidapawan.

Wala nako gibiyaan ang Kidapawan. *Kidapawan ako.*

Bahin ako sa dakbayan, ang dakbayan nga gitabang og panday sa akong mga lolo sa tuhod.

Ang komunidad dili lamang lugar, *ang katawhan kini*, ug ang kapadulngan sa maong katawhan mao ang kapadulngan sa komunidad. Ug kinahanglan nako mubalik aron makasalmot ko sa pagtuod sa maong kapadulngan.

Human ato nakadesisyon ko nga makigtambayayong sa lokal nga kagamhanan sa Kidapawan.

And the rest, quite literally, is Kidapawan history

Pagsupak sa Sulog

Dili sayon ang pagsulat bahin sa kaagi, kultura, ug kabilin sa usa ka Pilipinong dakbayan sama sa Kidapawan. Kinahanglan nimo isugakod ang pagka-way labot sa katawhan bahin aning maong mga butanga, ug kanunay kinahanglan nimo pahimak-akan ang mga dugay nang gituohan nga kasayopan ug magtabang og undang sa mga di maayong pamaaging naandan.

Buot hunahunaon sako ra gayud akong pagkalugar alang sa akong ginabuhat. Tungod kay matukion ko nga bata nidako kong kanunay gatubag sa mga hingtung-dan, ug samtang gapadayon akong career isip manunulat ug academic, niguwa akong reputasyon isip tigsupak.

Sa usa ka di malimtang higayon nagtinubaganay kami sa radyo sa usa ka ko-mentarista mahitungod sa usa ka kasayupan sa history nga akong nautingkay. Dugay nang ginatudlo sa mga iskwelahan nga ang Kidapawan kuno kaniadto sakop pa sa Pikit, usa ka mas karaan nga lungsod. Apan akong nautingkay nga mas bag-o ra diay gihimugso ang Pikit sa Kidapawan, ug walay ebidensya nga nasakop ang Kidapawan niini. Dili magpapildi ang komentarista kay mao lagi daw to ang tudlo kaniya, ug nahimong alegre ang among paglalis.

Maayo diay nga pamaagi nga makahatag og pagtagad sa publiko ang pagsugod og gamay kalandrakas ug pagsupak sa mga naandang kaalam, kay sa usa ka dak-bayan sama sa Kidapawan kon diin kasagaray walay labot ang mga tawo, ang kon-trobersiya makaawhag og kasayuran.

Pagkamahinungdanon isip Pagbalik sa Tinubdan

Apan kining akong ginabuhat nahimo sad nga pamaagi aron ako makahupot og mas lalom nga koneksyon sa katiguwangan sa Kidapawan ug sa mga kabatan-onan niini.

Sa akong pakighinabi sa mga katiguwangang key informants ako nakaamgo dili lamang kasayuran bahin sa kaagi sa dakbayan, nakahigayon pud ko og buhi sa mga panag-higala diay sa akong pamilya.

Nakaamgo pud ako og kalambigitan sa tribo, ug karon duna na akoy mga amigo nga tribal leader.

Ug ang akong pagpaningkamot nga makaawhag og mas lalom nga pagtagad ug

Kuyog ang Librarian sa Notre Dame of Kidapawan College, akong alma mater, ug ang mga karaan niining yearbook, apil sa mga pinaka-karaan nga mga dokumento sa dakbayan

pagpahalaga sa kultura ug kaagi nahimong paagi aron ako makaila sa kabatan-onan sa dakbayan. Dako nakong kalipay makita ang mga kabatan-onan nga nagahatag og bili sa mga kawsa nga wala tagda sa henersayon sa ilang mga ginikanan.

Sa wa nako damhi, duna na akoy nahimong silbi sa dakbayan nga ako na man untang nabiyaan: ang pagpadyon isip panumdoman ug handurawan niini.